

Τὸ προπύλαιον

El Propileu

Fòrum d'informació i de diàleg
del Museu de Montserrat

I2 Juny de 2013

Χαῖρε – Salve – Hola!

In God we trust

Josep de C. Laplana

Director del Museu de Montserrat

Cap als anys setanta i vuitanta, quan era més jove, inexpert i arrauxat, recordo que em posava dels nervis el fet de trobar escrit en els dòlars USA el lema *In God we trust*. Ho considerava l'exemple més esgarrifós del pecat bíblic de "prendre el nom de Déu en va" i l'expressió més execrable del maridatge de la religió amb el capitalisme més salvatge i agressiu. L'edat i el panorama social i polític que hem viscut aquests darrers 30 anys m'han canviat el xip. El lema nord-americà *In God we trust*, ni que estigui escrit en el dòlar, ja no em molesta massa, però el que sí em molesta i em preocupa enormement és la malfiança i la sospita sistemàtica i petrificada que s'ha establert com a norma de vida social. Els qui disposen de poder amb càrrecs polítics o judicials, els qui des dels diversos mitjans de comunicació tenen l'obligació d'informar i de forjar l'opinió pública, però també els educadors en tots els nivells, els escriptors i els qui treballem en els diversos àmbits de la cultura del país, fem o podem fer un mal irreparable quan des de les nostres diverses instàncies donem motius de desconfiança o fomentem la suspicàcia metòdica, quan semblem llavors de discòrdia i ens enroquem en la intransigència per afirmar posicions sectorials, fruit segurament del pessimisme i del desencís de veure malbaratats els ideals democràtics pels qual vam lluitar.

A la cultura del desprestigi sistemàtic, de la crítica corrosiva, de l'insult groller i de l'ús impune de la calúmnia ens caldria oposar una altra cultura molt més potent de valors humans i ètics de qualitat, de recerca de l'excel·lència, d'amplitud d'horitzons i de bonhomia a ultrança. Ens caldria netejar de valent la pol·lució atmosfèrica que respirem. Una confessió personal: m'he adonat que, si vull conservar el bon humor i l'entusiasme per tirar endavant el Museu, la lectura diària de la premsa em desmobilitza i m'erosiona les motivacions dia rere dia. Al vespre haig de carregar piles i reprendre la moral tornant a llegir Mounier, Giorgio La Pira (*Le città sono vive*), les lliçons universitàries de Friedrich Heer que, en aquells primers

anys seixanta, ens parlava de la democràcia i de l'ànima d'Europa, i malgrat viure en un ambient intel·lectual tancat i ròneg, aquests ensenyaments ens entusiasmaven i empenyien a superar obstacles no menys petrificats que els que ens trobem ara. El pragmatisme materialista, que actualment impera amb duresa entre nosaltres i també a Europa, ofega i resseca les persones, la cultura, les institucions. Estic segur que no ens en sortirem de la crisi fins que no tornem a vibrar amb uns ideals nobles d'humanisme i de civilitat que ens empenyin a lluitar, no solament per una supervivència grisa sinó per un futur col·lectiu engrescador com a país i com a pàtria europea.

Els qui treballem i empenyorem la nostra vida en el món de la cultura, com és el cas dels qui formem el Museu de Montserrat, voldríem que les nostres institucions acomplissin en la societat una funció clorofil·lica, que generessin oxigen pur que permetés de respirar un aire més fresc; voldríem emetre un núvol d'espores d'un humanisme que valori per damunt de tot la persona humana, la seva dignitat i el seu geni creatiu; voldríem posar en relleu el valor de compartir coneixements, no solament pel valor que puguin tenir aquests coneixements, sinó sobretot pel valor de compartir i de generar teixit social. Les institucions vives i concretes que mantenim ideals nobles, independentment de si són públiques o privades, ens hi hauríem de posar d'acord. L'atmosfera de desconfiança i de recel, l'hauríem de contrarestar amb un sistema arterial –no cal que sigui jurídic– de confiança i d'amistat, per on circulin idees i iniciatives adreçades a educar i afinar la ment i la sensibilitat humana del nostre poble i dels qui ens visiten, sempre en un clima de cordialitat i de confiança. Això de *In God we trust* ens ho hauríem de gravar no en la moneda en curs sinó en el cervell tots els qui treballem en el món de la cultura, en el sentit que confiïem en aquell punt focal on convergeixen i d'on troben el seu fonament les consciències i la responsabilitat de tothom. La confiança és un valor que ens hem de merèixer i guanyar amb esforç i és l'element bàsic d'una societat de persones que es reconeixen iguals en la dignitat i en els drets i que es reconeixen els uns als altres dignes de confiança, amics i col·laboradors necessaris per con-viure i per progressar plegats en els valors que ens són comuns.

Σύνδειπνος – Conviva – Convidat

El Museu de Montserrat, una revolució més que una evolució

Eliseu Trenc

Professor emèrit. Universitat de Reims

Fer-se gran té els seus inconvenients; també, però, els seus avantatges. Un d'ells és poder començar a fer història, a adonar-se dels canvis que ha experimentat un lloc, de les ensorrades o de les millores, i en el cas del Museu de Montserrat, la millora al llarg dels 40 anys que han passat d'ençà la meua primera visita és realment sorprenent. Els primers anys 1970 vaig passar una setmana en règim de clausura amb els monjos de Montserrat, ja que, en el marc de les meves recerques sobre la pintura religiosa de l'època modernista, vaig venir a estudiar *in situ* i a la biblioteca del monestir la nova decoració del presbiteri de Montserrat, encarregada al final de l'any 1893 a un grup de pintors del Cercle de Sant Lluc, liderats per Joan Llimona, amb Joaquim Vancells, Dionís Baixeras i Alexandre de Riquer. Vaig tenir, doncs, ocasió de veure les nombroses obres d'art escampades per tot el cenobi i, evidentment, vaig visitar el museu que, aleshores, es reduïa al Museu Bíblic, obra de Dom Bonaventura Ubach i Medir, que es trobava en unes sales a prop de la porteria del monestir, i que s'havia enriquit amb un important fons arqueològic egipci. D'ençà l'any 1962 també es mostrava una selecció de les millors obres de la col·lecció de pintura antiga. Malgrat la qualitat innegable de les peces presentades, tinc un record llunyà i potser, doncs, deformat, d'unes sales una mica fosques i d'una presentació bastant atapeïda i poc moderna. Uns deu anys més tard, l'any 1982, quan l'espai sota la plaça de Santa Maria va ser habilitat en sala d'exposició per tal de presentar la col·lecció de pintura catalana moderna, vaig venir a la inauguració amb el meu amic Francesc Fontbona, ja que aleshores, com a membre de l'escola de "Hautes Etudes" francesa, la Casa de Velázquez, vivia a Barcelona. Com a especialista del Modernisme, l'extraordinària col·lecció Josep Sala tenia un gran interès per a mi. També va ser una sorpresa trobar obres dels mestres de l'impressionisme francès de la col·lecció Xavier Busquets. Les noves sales del Museu, clares i àm-

plies, ben il·luminades, oferien un espai d'exposició adient amb un muntatge de la col·lecció, pensat pel director, el pare Josep Laplana, amb criteris museístics al dia. Més tard, els anys 2000, amb el meu amic calafi Joan Graells, col·leccionista de Riquer, he tornat algunes vegades a Montserrat per admirar els plafons del presbiteri, una de les obres mestres de la pintura religiosa de Riquer, *Expectació de Nadal*, i la bandera de la Unió Catalanista, i he pogut gaudir d'aquest gran museu que havia esdevingut el Museu de Montserrat, després de la darrera reforma del 1996, quan es reestructurà completament l'espai per tal de reunir el conjunt tan ric de les col·leccions en un mateix recorregut. Malgrat la meua llunyania, de París estant, tinc un nexa, un enllaç preciós amb el MDM, i és *El Propileu*, aquest "fòrum d'informació i de diàleg del Museu de Montserrat", tal com diu el subtítol, que és una gran petita revista, bolcada totalment sobre la vida del museu i molt ben maquetada i editada. La col·lecció dels onze números publicats fins avui fa goig i de la seva lectura voldria treure dues grans observacions que, al meu parer, donen personalitat pròpia al MDM i el diferencien totalment dels nombrosos museus comarcals que té Catalunya, que sempre presenten la mateixa col·lecció, molt valuosa sovint, però sense cap novetat que incentivi repetides visites del públic. Al contrari, el MDM és un museu viu per dues raons fonamentals. La primera és l'enriquiment constant de les col·leccions, degut a la devoció dels catalans per la muntanya sagrada de Montserrat i la Moreneta, que fa que molts col·leccionistes d'obres d'art del país facin grans donacions, com es reflecteix a l'exposició *Donacions, 2000-2012*, que va tenir lloc d'abril a setembre de l'any passat al mateix museu. A aquest pas hom es pregunta que passarà d'ací uns anys,

quan les reserves representin un percentatge d'obres molt superior a les exposades. Caldrà altra vegada engrandir el MDM? La segona és l'aposta molt valenta que Josep de C. Laplana, director d'ençà més de trenta anys del museu, que podem considerar com la seva obra mestra, ha fet per l'art contemporani amb l'obertura de dues sales d'exposicions temporals, la sala Pere Daura i l'Espai d'Art Pere Pruna. Això ha canviat totalment la visió que molta gent podia tenir del MDM, n'ha fet un espai lligat a l'evolució de la societat coetània, en sintonia amb els darrers corrents de l'art viu i, cal dir-ho, amb un enteniment i llibertat de criteris a l'hora d'escollir els artistes, envejable. No és, doncs, gens estrany que el Museu de Montserrat hagi rebut l'any 2012 un dels premis de

l'ACCA per “la seva aposta per l'art contemporani”. Bé s'ho mereixia. Voldria acabar parlant de l'ànima del MDM, el meu amic Josep de C. Laplana o el pare Laplana o el críptic JdCL de molts articles dels primers *Propileus*. Jo no sé si sense ell el MDM existiria; però segurament no seria com ell, amb l'ajuda de la seva comunitat de Montserrat, l'ha pensat, l'ha somiat i l'ha fet. En trenta anys el museu ha experimentat no una evolució, sinó com dic en el títol, una revolució. S'ha passat d'un concepte gairebé dinoucentista i tancat del museu com a santuari d'uns objectes antics i valuosos a un concepte obert, reactiu, del museu com a espai que conserva el seu estatut de temple de l'art del passat, però que també s'obre al debat, a la vida i al risc de la modernitat. JdCL és un home afable, accessible, per això tinc dificultats a anomenar-lo pare, malgrat que ho sigui, i dotat d'un do de gent que ve del seu humanisme, del seu liberalisme en el sentit filosòfic de la paraula. De vegades em pregunto si això, en part, no li ve, com també és el meu cas, de la seva provinença de la Franja de Ponent. A tot arreu hi ha rucs, però crec que ser, com ho som tots dos, homes de frontera, ens dóna una obertura de vista, un antisectarisme que ens permet relacionar-nos amb personalitats ben diferents i de vegades oposades. En podria ser una prova la nostra anòmala amistat, essent ell monjo de Montserrat, de família segurament catòlica i jo, fill d'anarquistes exiliats a França.

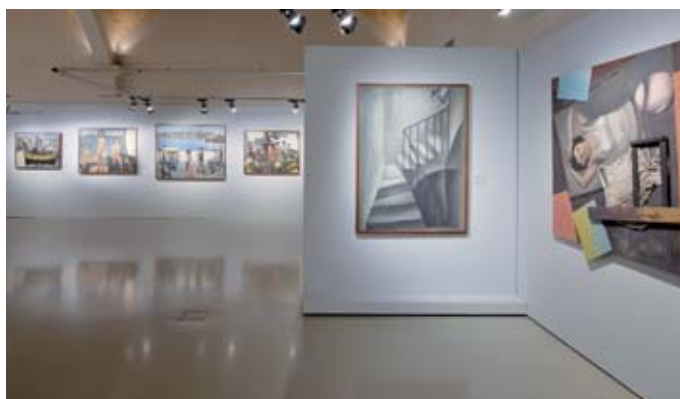
Exposicions a casa

Jordi Fornas, pintor,
al Museu de Montserrat

Sílvia Muñoz d'Imbert
Comissària de l'exposició

Des dels seus inicis en la Barcelona de postguerra i fins a la seva mort, Jordi Fornas va ser essencialment un pintor. Tal com va escriure Francesc Fontbona, Fornas es considerava “pintor per damunt de tot” i com a tal volia que el coneguessin i que el valoressin. Entre les dècades dels anys seixanta i setanta, però, va gaudir d'un èxit rellevant com a dissenyador, fins al punt de ser definit com a “grafista de la catalanitat”, en paraules d'Enric Satué, fet que comportà que la seva trajectòria pictòrica fos quasi desconeguda a ulls del públic.

Aquesta exposició ens permet fer un breu recorregut per algunes de les obres més emblemàtiques de l'artista. A partir de la seva estada a Eivissa, a principis de la dècada dels anys cinquanta, inicia un itinerari que es desplega, després d'un parèntesi, a mitjan de la dècada dels anys setanta i fins al final de la seva vida. Amb aquesta mostra pretenem donar a

conèixer la producció pictòrica de Jordi Fornas, que a hores d'ara resta del tot inèdita i espera a ser descoberta.

L'estada a Eivissa va marcar profundament el jove Fornas i constitueix un capítol important que mai no abandonarà en la seva trajectòria artística. Amb la voluntat d'allunyar-se dels ambients culturals barcelonins, va trobar a l'illa el seu paradís, un indret encara rústic, primitiu, senzill, feréstec, d'arquitectures geomètriques i blanques retallades damunt l'horitzó blau, de ritmes lents entroncats a un temps ancestral, de pescadors i pagesos, en definitiva, hi va trobar l'oportunitat de crear un estil propi amb què es presentarà a diverses exposicions, des de la Primera Biennial Hispanoamericana de Madrid, fins als Salons d'Octubre de Barcelona, entre d'altres.

L'estètica de Jordi Fornas traspua clarament l'herència picassiana, influenciada per un postcubisme entès amb més llibertat formal, que el porta a una figuració esquemàtica. Marcat per uns estudis inacabats d'arquitectura, en les seves obres percebem el domini de l'ordre i l'equilibri, la construcció del món real a través d'una cara extremadament estructuradora i la insistència en unes línies de força que el porten a una esquematització de la imatge global.

Durant la dècada dels anys seixanta fins arribar a 1975, Fornas es dedica fonamentalment al disseny i gairebé abandona el camp de l'art. Però quan reprèn el camí de la pintura, ho fa amb un llenguatge atent a les preocupacions estètiques del moment, tot i que continua fidel al fil conductor que recorre tota la seva producció. En aquest període consolida una nova figuració que aglutina tendències experimentals diverses, com la dissolució de les fronteres entre tècniques artístiques, tot trencant els límits bidimensionals dels quadres convertint-los en objectes escultòrics. En els seus "assemblages" o "combine paintings" proliferen elements arquitectònics i figures femenines que poblen i transiten per paisatges urbans. En aquesta tècnica hi conflueixen el collage, l'objecte trobat, la fotografia i la pintura, que reixen a mantenir, entre tensa i amable, una relació sempre inquietant.

L'exposició *Jordi Fornas, pintor* ofereix la possibilitat de descobrir la seva prolífica obra i és una invitació a endinsar-nos en el món d'un artista que ha restat amagat. Creiem que és bo de conèixer-lo i que val la pena reivindicar-lo.

Fornas, el grafista de la renovació

Francesc Fontbona de Vallescar
De l'Institut d'Estudis Catalans

Finalment veiem l'obra de Jordi Fornas com a pintor i podem constatar que és molt bona, d'un nivell similar a tots aquells extraordinaris artistes catalans d'una generació que Àlex Mitrani està estudiant i posant en valor amb l'etiqueta d'*Avantguardes figuratives*. Crec que la revaluació d'aquests

artistes que han estat eclipsats per altres noms que han obtingut ressonàncies universals ens donarà moltes sorpreses, perquè entre aquests artistes figuratius dintre de la modernitat hi ha gent molt vigorosa i obres molt potents, com ja ho he dit moltes altres vegades i com ens ho demostra molt bé aquesta exposició.

Referent a Jordi Fornas voldria subratllar un fet del qual no sé si la gent és prou conscient. L'obra d'ell com a grafista és molt més que la d'un bon professional que treballa fi. Em recordo que en la meua adolescència, com a "consumidor" –perdoneu aquesta paraula lletja– de cultura impresa, els llibres i revistes que es feien en català tenien una presentació que volia ser digna, però que de tan seriosa resultava trista. Recordo

els llibres de Selecta, els d'Ariel, sobris i editats acuradament, però que donaven una imatge d'excessiva severitat. I un bon dia, estic parlant de l'entorn de l'any 1962, van començar a aparèixer Edicions 62, la discogràfica Edigsa, va renéixer Serra d'Or amb una força nova –ja no era la revista interna de Montserrat sinó que tenia ja la vocació de ser, com ho ha estat, un gran referent cultural de Catalunya–, i una mica més tard va aparèixer encara la Gran Enciclopèdia Catalana.

Tots ens vam adonar que aquella cultura impresa tenia un altre aspecte. Aleshores jo no era encara el conservador de la Unitat Gràfica de la Biblioteca de Catalunya, sinó només un jove consumidor però m'adonava que allò que sorgia –ens trobàvem encara en ple franquisme– tenia un aire o un to molt diferent, produïa un fort impacte de modernitat. Tanmateix, no es tractava d'una modernitat iconoclasta ni cridanera com les coses que Dalí continuava fent en aquell temps sinó que es tractava d'una modernitat constructiva. Ho veies i et deies: "Potser sí que comencem a anar bé!". Doncs bé, només vull subratllar que totes aquestes imatges les va fer Jordi Fornas.

Val a dir que per aquells anys també Edicions Destino, amb Erwin Bechtold, va modernitzar el seu disseny, però Destino s'identificava amb la cultura castellana feta des de Barcelona més que no amb la catalanitat que impulsaven les entitats abans esmentades. Amb tot, saltava a la vista que la cultura catalana apallissada, sistemàticament censurada i trista, canviava de cara, i jo diria que ben bé en un 90% aquest canvi era degut a Jordi Fornas.

Generalment la gent no s'hi fixa gaire en aquests detalls, però jo que era fill únic i que em mirava les coses amb lupa m'adonava que gairebé sempre allò que més em cridava l'atenció portava a sota l'anotació: "Disseny de Jordi Fornas". Però, tot i que l'admirava molt, la meua relació personal amb ell va ser més aviat circumstancial; el vaig saludar un dia a Curial –on va "vestir" també un llibre meu– i bastant més tard, quan ell ja era gran, vaig tornar a connectar-hi des de la Biblioteca de Catalunya, perquè volíem incorporar-hi coses seves de disseny gràfic.

L'aportació de Jordi Fornas en aquest camp ha estat de primer ordre i el canvi que hem constatat en aquest àmbit va ser espectacular i amb conseqüències molt importants perquè entrava pels ulls i evidenciava que s'estava fent una cosa diferent i nova i amb ganes de futur.

Doncs bé, el Jordi Fornas que va fer totes aquestes coses en el camp del grafisme no va tenir prou temps per donar-se a conèixer com a pintor, un aspecte que era bàsic en la seva personalitat d'artista i que avui queda palès en aquesta exposició que tenim davant nostre.

La intimitat exposada

Marc Fornas Carreño

Quan a mitjan desembre el Pare Laplana ens va proposar d'inaugurar l'exposició del Jordi, el nostre pare –a casa no eren el pare i la mare, eren el Jordi i la Pilar– em vaig espantar. Només una mica, però em vaig espantar. La Sílvia, que només feia que riure i és qui hi entén d'exposicions, va tenir clar que hi havia temps, que podíem fer-ho. La Sílvia coneix prou bé l'obra del Jordi, ha escrit un parell d'articles molt complets a *Serra d'Or*. El Pare Laplana es va mirar per sobre el catàleg que li vaig fer a mans i, d'una revolada, es va plantar a l'espai Pere Pruna, on al mes de març s'inauguraria l'exposició. Va distribuir en cinc minuts totes les obres. Ho tenia ben clar. Quina empenta que té aquest home! Tot va anar rodat. Treballar amb la Sílvia i amb tots els professionals del Museu de Montserrat ha estat un plaer i una experiència molt gratificant.

El Jordi no hi és per poder decidir on aniran els quadres de cada etapa, quin anirà al costat de l'altre o si aquesta peça cal il·luminar-la del dret o del revés... Suposo que quan la implicació emocional amb les obres no és la del propi artista tot és una mica més fàcil.

Li agradaria al Jordi tot el que estem fent? Els quadres que abans estaven penjats a les parets de casa, que havien format -i formen part- de la nostra vida, i que ja hi eren abans que nasqués-sim tots els germans, ara eren penjats en unes altres parets. Unes parets estranyes d'entrada, però amb les que van prendre, de seguida, una gran complicitat. Ara eren emmarcades totes iguals, ben penjades amb la separació adient entre elles, il·luminades com cal... Que curios, gairebé semblaven unes altres pintures. No havien sortit mai -o gairebé mai- de casa els pares i la veritat és que fa molta il·lusió veure com agraden a la gent. Unes pintures que fins ara havien estat privades, gairebé amb la finalitat de gaudir-ne exclusivament la família, ara són a l'abast de tothom que les vulgui veure. Bé, si he de ser sincer, si només en gaudíem la família era perquè no hi teníem més remei; si el Jordi hagués tingut espai a fora de casa, haurien estat exclusivament per als seus ulls. Ell sempre deia que les obres les feia per a gaudir-ne ell mateix, voler-les donar a conèixer a la resta del món era una pèrdua de temps. El món eren ell i les seves obres, tota la resta era secundari, gairebé inexistent...

Doncs què voleu que us digui? Estic molt content de poder mostrar públicament totes aquestes pintures, i molt satisfet de com ha quedat l'exposició. I ara penso que sí que li hauria agradat el que hem fet.

A mitjans de març vaig tornar a pujar a Montserrat i em va agradar molt, d'una manera més calmada i ja sense els nervis de la inauguració, tornar a veure l'exposició. Quina mescla de sensacions! D'una banda contemplar les obres amb una certa distància, en un altre context i, sobretot, contemplar la gent desconeguda que se les mira. Fa gràcia, què en deuen pensar? D'alguna manera estan contemplant, a més a més de la pintura, una part fonamental de la nostra vida familiar.

Tota la família hem viscut les etapes del Jordi, de vegades sense voler-ho, d'una manera molt intensa.

Ara, escrivint aquestes paraules i havent pogut realitzar l'exposició, m'adono que, potser, és la primera vegada que he gaudit de debò de l'obra del meu pare.

Universos paral·lels, de Waltraud Maczassek

Waltraud Maczassek i els seus universos paral·lels

J. Corredor-Matheos

Escriptor i crític d'art. Comissari de l'exposició

La creació artística ofereix diverses interpretacions. En el cas de Waltraud Maczassek, podem veure la seva obra en conjunt com un procés de gènesi, com un desenvolupament que ens porta d'unes formes nascudes del caos primigeni propi de tota obra d'art, a una clarificació que cristal·litza en geometria que posteriorment es flexibilitza fins a amagar-se en un nivell invisible del quadre. No és un fruit que sorgeixi sol, ni principalment de la raó, en un acte voluntari, sinó obeint una veu interior.

El seu art concilia allò d'apol·lini i de dionisiac que polaritzen tota activitat humana. Si busca l'ordre sap també que no ha d'oblidar el començament conceptual del caos primigeni. Que cal vorejar el caos, l'abisme, mantenint la ment serena. El conjunt d'aquesta exposició ens suggereix el procés de configuració progressiva i, a la

vegada, de la fluïdesa seguida per l'artista i, en una altra escala, s'esdevé en cadascun dels quadres.

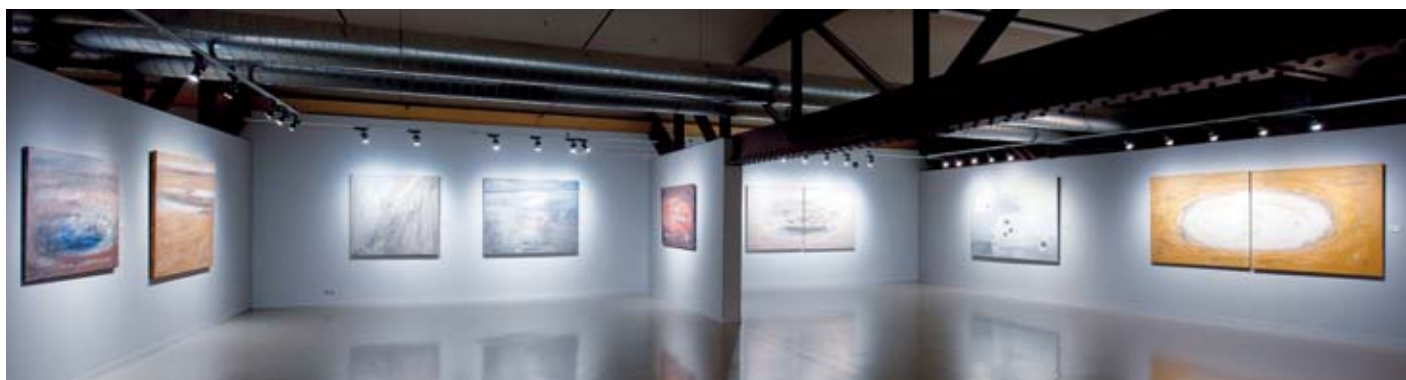
Els espais són, alguns cops, masses difuses de color de filiació informalista, i en diversos quadres l'artista dóna fe d'aquesta atracció pel lliure corrent del pigment i del traç. La forma –al·ludint a allò que suggeria Miquel Àngel de l'exis-

tència oculta de la forma escultural dins la pedra– jau, indiferenciada, en els magmes, els remolins i fons de l'espai. D'aquí el seu caràcter de germen de l'orgànic, en la barreja de traços, taques, colors i diferents tonalitats. Aquest seria el punt de partida en el procés que podem establir conceptualment de l'obra de Waltraud.

Observem com, en altres obres, ens dóna imatges d'una altra fase que suggereix una etapa posterior del desenvolupament, en què besllumem una configuració geomètrica de les formes: grans cercles que ocupen tot l'espai, o que es limiten a aparèixer dins d'ell, rectangles o construccions amb rectes més irregulars. És la fase de la construcció. Tot art implica construcció, però aspira que l'encofrat i la carcassa acabin desapareixent, i l'obra se sostingui, ingràvida. Els cossos suren i l'espai del quadre no és ja l'espai de la vida real. I nosaltres mateixos, espectadors d'aquests quadres, tenim la sensació de la nostra pròpia ingravidesa.

El punt conceptual d'arribada serà el de la conciliació dels contraris. La serenitat, les aigües calmes que no deixen, no obstant, de fluir. Signes d'aquesta inquietud, d'aquest anhel, denoten una necessitat espiritual. Tot flueix, i no hem de deixar-nos atrapar per les coses, per res que impedeixi la identificació amb el cosmos, evocat en aquestes pintures, per fluir també. Apareixen petites taques o traços que poblen l'espai i creixen harmònicament, amb ritmes musicals de fina sensibilitat. La música és sempre l'últim i més profund estadi de l'obra d'art. Una música silent, que només podem sentir si nosaltres, físicament i mentalment, romanem en el mateix silenci que guarda l'obra.

Aquestes tres fases estan implícites en cadascuna d'aquestes obres, han passat per elles i, al mateix temps, podem obser-

var-les en el conjunt, vist com una sola obra. Són diferents moments d'identificació amb el cosmos, que produeixen la sensació d'universos paral·lels en constant creixement. La producció de Waltraud Maczassek constitueix, en conjunt, una unitat i, al mateix temps, com en tota realització veritablement creativa, cada quadre és una entitat diferent i autosuficient, que hem de considerar única. La creació artística sempre és realitzada en un procés en què el creador opera en un pla on l'espai interior, el de la seva ment, es u amb l'exterior. Espai i temps s'han fos en el moment de la creació per a l'artista, com ho faran en la contemplació atenta de l'espectador.

Montserrat acull els *Universos paral·lels* de Waltraud Maczassek

Josep M. Soler

Abat de Montserrat

El Museu de Montserrat i, més concretament encara, aquestes sales d'exposicions, tenen una voluntat de diàleg amb les obres d'art, amb els autors, amb els crítics, amb els estudiosos, etc. Acostumo a recordar-ho sempre quan inaugurem aquestes exposicions i ho he dit altres vegades que he parlat del museu. Però diria que això que aquest museu té voluntat de diàleg val d'una manera molt especial per a l'exposició que avui inaugurem: *Universos paral·lels*.

L'obra, i ens ho ha explicat ara Corredor-Matheos, és fruit d'un procés creatiu en el qual s'harmonitzen –dialoguen, podem dir–, l'espai interior de l'autora, la seva ment, l'ambient exterior, la natura, que ella plasma amb el pinzell o amb els altres instruments artístics que utilitza. El resultat és una obra serena, meditativa, en la qual la vida, el dolor, la mort, la natu-

ra, el cosmos, tenen un lloc important. Una obra serena, meditativa, que invita a contemplar-la també amb esperit pacífic, i també invita a entrar en diàleg amb el quadre, amb l'obra d'art, i a fer-ho amb aquells sentiments que suscita en el propi interior. D'aquesta manera l'espectador també és invitat a dialogar amb ell mateix, per dir-ho així. Són uns sentiments que inviten a l'espiritualitat, a la transcendència, a buscar allò que és bo, que és veritable, que és bell, com recorda el P. Laplana al final de la presentació en el catàleg de l'exposició d'avui. Quan una exposició com aquesta aconsegueix això: crear un clima de contemplació, un clima de diàleg, un clima d'obertura a la dimensió transcendental podem dir que aquestes sales d'exposició assoleixen la seva finalitat, que és ser lloc de trobament, de diàleg, de contemplació de l'obra artística, d'obertura a les dimensions més nobles de l'esperit humà, d'obertura a l'espiritualitat.

Avui, doncs, ens hem de felicitar perquè amb l'obra de Waltraud Maczassek tenim en aquesta sala uns "Universos paral·lels" que fan ben bé realitat allò pel qual estan pensades les nostres sales d'exposicions. Felicitats i tots ens en fem felicitats d'aquesta obra que avui podem admirar en aquesta sala.

Les nostres exposicions surten fora

Escultures dels segles XIX i XX
del Museu de Montserrat

Vilafranca del Penedès, Aula de Cultura Caixa Penedès – Fòrum Berger Balaguer, del 14 de desembre de 2012 al 13 de gener de 2013.

El 2008 amb motiu de la construcció de l'orgue nou de Montserrat, l'Abadia va signar un conveni amb Caixa Penedès pel qual el Museu de Montserrat es comprometia a organitzar una exposició anual durant deu anys amb els seus materials a l'Aula de Cultura de l'Obra Social que té aquesta entitat a Vilafranca. El 2008, hi vam portar *Els Piranesi de Montserrat*, el 2009 una selecció de materials arqueològics d'Egipte, Mesopotàmia i Xipre sota el títol de *Cultura-cultures*, el 2010 hi exhibírem una seixantena dels millors dibuixos, escollits i presentats per Josep Bracons, el 2011 vam exposar una cinquantena de paisatges del Penedès i el Garraf de pintors catalans del segle XIX i XX, des de Joan Roig Soler, passant per Mas i Fondevila del qual vam mostrar en públic per primera vegada *Desgranant el moscatell* (1892), la restauració del qual va sufragar Caixa Penedès. La darrera exposició, que és ja la cinquena, ha consistit en una trentena llarga d'escultures que van del Modernisme a la modernitat, de Josep Llimona a Apel·les Fenosa, passant per Clarà, Casanova, Manolo Hugué,

Rebull, Gargallo, Jou, Solanich, Canyas, i els noucentistes de darrera hora com Joaquim Ros, Jassans, Lluïsa Granero i molts més. Aquesta exposició va tenir molt èxit en l'afluència de visitants i en les nombroses ressenyes que es van publicar. Creiem que no era ni millor ni pitjor que les anteriors, el que passa és que ens hem aclimatat a l'indret i els vilafranquins quan comença a refrescar ja esperen l'exposició de Montserrat a la Rambla.

Ambaixades i ambaixadors

Dalí. Todas las sugerencias poéticas
y todas las posibilidades plásticas

Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía, Madrid, 27 d'abril – 2 de setembre de 2013. Comissaris: Jean-Hubert Martin, Montse Aguer, Jean-Michel Bouhours i Thierry Dufrêne.

El Museu de Montserrat per principi no presta les seves obres més importants i emblemàtiques més que per a una exposició temporal i sistemàticament excloem les itineràncies subsegüents. L'Acadèmia Neocubista de Salvador Dalí la vam prestar a l'exposició del Centre Pompidou de París, del 21 de novembre de 2012 a 25 de març del 2013, per això en principi havíem exclòs el préstec a Madrid, on darrerament el nostre quadre ha viatjat amb una periodicitat de cada dos anys. Amb tot, l'amic Borja-Villel, director del Reina Sofía, no es va resignar amb la negativa i ens va fer contrapropostes. Nosaltres accedíem al préstec madrileny i el Reina Sofía per la seva banda ens prestava dos quadres grans d'Anglada Camarasa, perquè substituïssin el nostre Dalí en la seva absència. Val a dir que l'exposició de París, que ara ha recalat a la Villa y Corte, pot ser considerada la millor de les antològiques d'aquest autor i que el catàleg publicat en aquesta ocasió marca una fita en els estudis dalinians. Estem contents que el Dalí del MDM figuri com a imprescindible en el rànquing dels millors Dalí del món.

Luces de Bohemia. Artistas, gitanos y la definición del mundo moderno

Fundación Mapfre, Madrid, 2 de febrer – 5 de maig de 2013. Comissaris: Sylvain Amic i Pablo Jiménez Burillo.

Es tracta de la segona versió de l'exposició *Bohèmes*, celebrada al Grand Palais des Champs Élysées de París, entre 25 de setembre de 2012 i 14 de gener de 2013, de la qual us vam parlar al darrer *Propileu* p. 7, perquè hi vam col·laborar amb el préstec de *Madeleine* de Ramon Casas i de *Cafè de Montmartre* de Santiago Rusiñol. A l'edició madrilenya hem aportat el quadre *La finestra del meu taller*, 1900-1901, signat per Marià Pidelaserra i per Pere Ysern. El van enca-

bir en l'àmbit quart *El artista moderno* i encaixava perfectament i feia de pont entre els quadres del mateix tema que tenia al costat, els de Rusiñol, vuit o nou anys anteriors al nostre, i els de Picasso, que són absolutament co-

etanis.

Picasso de Málaga

Museo Picasso Málaga, 27 de febrer – 9 de juny de 2013. Direcció del projecte: José Lebrero Stals, director del Museo Picasso de Málaga, i Comissari: Rafael Inglada.

Crec que és la tercera vegada que el nostre quadre de Picasso *El vell pescador* (1895) visita Màlaga, sempre amb motiu d'esdeveniments especials; aquesta vegada és el 10è aniversari de la fundació del museu. L'exposició aplega obres de Picasso de la seva infantesa i primera joventut –el nostre quadre és el que té més pes i més emblemàtic dels que es troben exposats– i també del seu pare José Ruiz Blasco i altres autors que d'alguna manera van influir en la visió primerenca de la seva pintura. Però la mostra té una dimensió pluridisciplinària perquè vol explicar com era Màlaga quan el jove Picasso hi va estiuar els anys 1895, 1896 i 1897. Han editat un bon catàleg molt documentat.

Fortuny, el mite

Institut Municipal de Museus de Reus i Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC), Museu de Reus, 26 d'abril – 7 de setembre de 2013. Comissaris: Jordi À. Carbonell i Francesc M. Quílez.

L'esdeveniment de més entitat de l'any internacional Fortuny –el 175è aniversari del naixement de l'artista a Reus– és sens dubte aquesta exposició que el MNAC ha propiciat amb les seves millors obres de l'artista i un bon nombre procedents d'altres museus i col·leccions. El Museu de Montserrat hi ha col·laborat amb el préstec de l'aquarel·la *El venedor de tapisos*, 1870, que és una peça que per raons tècniques de conservació prestem molt rarament. Amb aquesta avinentesa ha estat editat un bell catàleg amb tapa dura a càrrec dels dos comissaris en el qual han intervingut els més acreditats especialistes en la persona i l'obra de Fortuny.

Al aire libre

Museo Thyssen-Bornemisza, Madrid, 5 de febrer – 12 de maig de 2013. Comissari: Juan Ángel Lopez-Manzanares, Conservador de la col·lecció Carmen Thyssen-Bornemisza.

Tota l'exposició pretenia explicar en els seus diferents àmbits temàtics la pràctica de la pintura a l'oli des del final del segle XVIII fins a l'impressionisme, un àmbit geogràfic que abraça Europa i els Estats Units. Hi hem col·laborat amb el préstec del nostre Monet *Falaise et Porte d'Aval par gros temps*, 1883, que ja és la segona vegada que l'exposa la mateixa entitat. Ha estat col·locat al costat de la versió de Monet del mateix tema que el nostre i que pertany al Musée des Beaux-Arts de Lió i d'un oli de Boudin de 1890 que també representa el mateix lloc amb la mar encalmada i des de més lluny. Han publicat un catàleg molt ben il·lustrat.

El MDM restaura *Costa Brava*, de Joaquim Ros

Tot i que nosaltres li diem *El pescadoret*, el nom original d'aquesta escultura és *Costa Brava*, i Joaquim Ros, l'autor, la va presentar el 1944 a l'Exposició Nacional de Barcelona on va obtenir una medalla de segona i el Museu d'Art Modern la va adquirir. D'aquesta obra, nosaltres tenim el guix original que ens van regalar, en un estat molt deplorable, els fills de l'artista. L'hem fet restaurar perquè el guixos dels escultors tenen gairebé tanta importància com l'escultura en pedra ja

acabada i aquesta obra de Ros ens va resultar especialment simpàtica i voldríem destacar-la a l'exposició permanent. La restauració ha corregut a càrrec del jove Pau Expósito Tutusaus. Quan va arribar tenia un braç arrencat i l'ànima de canes i ferro que reforçava els turmells havia patit per les dilatacions i oxidacions; ha calgut, doncs, posar-hi pernys nous metàl·lics inoxidables i reintegrar les pèrdues de massa a les llacunes a causa de rascades i cops. Amb tot, la feina més laboriosa ha estat l'eliminació d'una capa de pintura plàstica de poca qualitat que a més es trobava escrotonada i aconseguir una unificació cromàtica. El resultat ha estat molt satisfactori.

Làpida sepulcral de 1330

Els materials artístics i històrics de Montserrat que no es guarden al MDM no depenen directament de nosaltres, però de tant en tant ens demanen ajuda i col·laboració, com ha estat el cas d'aquesta lauda sepulcral que prové de les antigues construccions medievals del monestir. Es tracta de la placa central de la urna funerària per als ossos de Domna Sibil·la, esposa d'Arnau Sapllana, traspassada el 1330. Ja a les fotos més antigues aquesta làpida d'alabastre tenia una llacuna molt notable que afectava a la meitat de la inscripció, dissimulada amb un pegot de morter acolorit, la meitat del qual es va desprendre. Vam encomanar la restauració a Vo-

ravit Roonthiva, que la va dur a terme al taller mateix del MDM. El morter era incompatible amb l'alabastre i el despreniment va ser degut no a cap agressió humana sinó a "l'estrès mecànic", segons el restaurador. Hi havia encara petits desprendiments d'alabastre i algunes petites esclatxes que ha calgut reparar. S'ha procedit a una neteja integral de la làpida. La intervenció ha afectat també i d'una manera important al suport per assegurar l'estabilització de la peça.

El gravat japonès

El pont sobre el riu Yoshida, de Hiroshige

Caixafòrum ens va demanar el préstec de l'estampa d'Ando Hiroshige (1797-1858) *El pont sobre el riu Yoshida*, 1855, impressió sobre paper d'arròs, 36,7 x 24,7 cm. amb vistes a l'exposició *Japonisme* que estan organitzant per al proper estiu. Al moment de fer-ne la inspecció per confirmar el préstec vam constatar que calia fer-hi una discreta restauració per posar-la a punt i vam demanar als peticionaris de sufragar-la. Se'n van fer càrrec Carme Bello i Àngels Borrell, d'Estudi B2. L'estampa estava adherida amb cola a una cartolina àcida que provocava tensions i una lleugera oxidació general que enfosquia tota la peça. També havia patit una restauració antiga que havia fet servir un paper gruixut que també provo-

cava tensions i va caldre eliminar. L'estampa presentava brutícia superficial, plecs, petits estrips i forats als marges d'haver estat enganxada amb xinxetes, taques de *foxing* i d'acidesa. A l'esmena de totes aquestes deficiències s'ha afegit un procés d'aplanament evitant la planxa i la premsa per tal de conservar el gramatge original del paper. Per assegurar una manipulació respectuosa del gravat li han afegit bandes de paper japonès a la part superior; ha estat adherit de manera indirecta a un cartó de conservació i guardat dins d'una funda de conservació permanent.

Ronde de l'amitié, de Picasso

A *El Propileu-11* ja us vam informar de l'exposició *Arts del moviment: la dansa a Catalunya* (1966-2012), que va tenir lloc a Arts Santa Mònica de Barcelona la tardor del 2012, per a la qual vam deixar la litografia *Ronde de l'amitié* (*La sardana de la pau*) que Picasso va dedicar a l'Abat i a la Comunitat de Montserrat el 1961. També en aquest cas l'entitat que sol·licità el préstec es va

haver de fer càrrec de la restauració, feta per Estudi B2. La litografia estava subjectada amb cinta adhesiva sobre una cartolina de color taronja i un cartó ploma que no eren materials de conservació. Va caldre eliminar les deixes de la cinta ad-

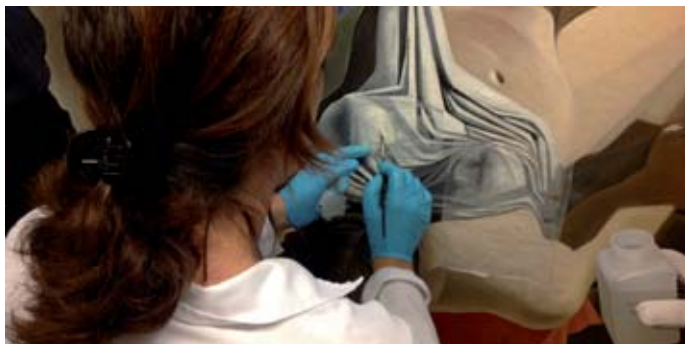

hesiva que ja havia deixat petja a la litografia, fer un tractament de les taques i una neteja en sec de la totalitat amb *bookkeeper* perquè la peça recuperés la claredat original. Es va fer un muntatge nou i es va subjectar

amb bandes de paper japonès sobre un cartó neutre i se li va afegir un paspartú també de conservació permanent. Vam aprofitar la conjuntura per emmarcar la litografia en un marc nou de fusta llisa més consistent que l'anterior i un vidre amb UVA i antireflectant.

Acadèmia neocubista de Salvador Dalí

Quan aquesta obra tan emblemàtica de Salvador Dalí va arribar de l'exposició al "Vittoriano" de Roma, el juny del 2012, ens vam espantar de veritat ja que a la caixa vitrina hi havia una mena de polsim estrany que no sabíem si es tractava d'una pulverització de la pintura o si provenia del suport. Vam fer venir diversos tècnics que en fessin un diagnòstic i vam creure que era el moment de fer una intervenció seriosa abans de cedir el quadre en préstec una altra vegada a institucions prestigioses amb les quals ja ens havíem compromès. L'encarregada de fer aquesta restauració-consolidació va ser la restauradora Gisela Bosom i el seu equip. La malaltia no era greu. El polsim era simplement pols acumulada entre la tela i el bastidor que el moviment del transport i de la manipulació havia fet caure, però atesa la importància de la peça i el moviment a què està sotmesa gairebé anualment

aconsellaven uns canvis importants referents a la fixació de la tela al bastidor i tensar-la novament per evitar ones ondulacions als angles superiors, que a la llarga haurien creat problemes de despeniment de la capa pictòrica.

El procediment pictòric del jove Dalí no va ser massa acurat, hi ha abundoses restes del pinzell vell que el pintor va utilitzar, regalims de pintura que contrasten amb zones on la trama de la tela o la capa de preparació apareix sense pintura, traces del grafit i fins i tot una intervenció externa amb cola de fuster un cop l'obra es trobava ja acabada. La restauració ha estat absolutament respectuosa amb aquest peculiar i original procediment del pintor.

La restauració ha consistit en la desinsectació del bastidor i obturació dels orificis davant el possible atac d'insectes xilòfags, l'aplicació de bandes de tela de lli als marges per poder tensar el llenç correctament i la subjecció amb grapes inoxidables, i la reintegració de les pèrdues a les zones de clive-

llat a la capa de preparació i a la policromia. La nova emmarcació ha comportat encara la inclusió de cinta de cautxú entre el marc i el vidre de protecció i control climàtic interior a la vitrina.

El retrat de Madame La Fontaine, de Pierre Mignard o de Gabriel Revel

En una de les periòdiques revisions de l'estat dels quadres de l'exposició permanent els tècnics van advertir que el clivellat del retrat de Madame La Fontaine no solament s'havia incrementat sinó que van detectar algunes pèrdues. Immediatament vam retirar l'obra i vam encomanar un diagnòstic i una proposta de restauració a Gisela Bosom. L'obra va ser lliurada a Montserrat el 1925 per la vídua de George de Frézal, descendent directe de Jean de La Fontaine.

No disposem de documentació referent a cap restauració des que aquest quadre és a Montserrat. Amb tot, ha estat comprovat que el fort i progressiu clivellat venia de molt antic i que és degut a un triple reentelat antic: un de tela de lli amb abundant pasta de farina a sobre del qual posteriorment se'n va adherir un altre, i encara van enganxar una tercera tela amb informació escrita sobre aquesta obra (títol, autor i procedència). Per la seva rigidesa, l'aspecte del suport de l'obra era més el d'un cartó que el d'una tela. Ha calgut, doncs, eliminar els reentelats antics i la capa d'engrut per recuperar la flexibilitat original. S'han fixat les capes de preparació i de policromia. Ha estat eliminat el vernís enfosquit i han sortit els colors originals molt més vius que els que havíem vist fins ara.

Les pèrdues de pintura eren abundants però sortosament no afectaven el rostre ni perjudicaven la lectura de la figura. Hem aprofitat l'ocasió per restaurar també el marc i fixar-hi l'obra amb procediments més actuals per evitar fregaments i cops. Hem conservat la tela amb les inscripcions, però sense adherir-la al suport, i tot el revers del quadre ha estat protegit amb teixit de Tyvek.

Premi Associació Catalana de Crítics d'Art (ACCA)

Els crítics d'art premien el MDM

Raül Maigí

Auxiliar de direcció del MDM

No era la primera vegada que ens havia arribat la filtració –a través d'algun amic de l'entorn artístic– que el Museu de Montserrat estava nominat als premis que cada any atorga l'Associació Catalana de Crítics d'Art (ACCA). Enguany ens van advertir que constàvem en dues nominacions, la de millor exposició (per *Lamentacions*, de Javier Pérez) i la de millor iniciativa. No és falsa modèstia afirmar que ens pensàvem que succeiria com en altres vegades: una cosa és que et proposin i una altra ben diferent que et premiïn, per aquest motiu ens vam quedar ben sorpresos quan ens van comunicar que aquesta vegada havíem estat premiats, i que l'ACCA havia decidit honorar-nos amb el Premi a la Millor Iniciativa Artística de l'any 2012 per la nostra “decidida aposta per l'art contemporani”.

L'acte de lliurament dels guardons d'aquesta 29a edició va tenir lloc el passat 21 de març a l'auditori del MACBA, a Barcelona. Ens va agradar el fet de trobar-nos com a casa: abans i després de la cerimònia vam poder conversar amb un bon nombre d'amics i col·laboradors del MDM entre els membres de

l'ACCA i els premiats. En el fons, la cultura catalana és una constel·lació on les estrelles es miren les unes a les altres, i tot s'esdevé sota la cúpula d'un firmament de persones i personalitats en què nosaltres també ens hi hem trobat sense haver-nos ho proposat massa.

Va ser emocionant trobar-nos amb el nostre amic l'ínclit Arnau Puig, que va rebre l'homenatge de l'ACCA. Entre els amics més amics hi havia el galerista Francesc Mestre, que va ser premiat per la seva trajectòria expositiva en l'apartat de Galeries d'art modern i recerca històrica. Molt merescut també el premi a la família Planas per la revista *Bonart*, mentre que Jaume Vidal i Oliveras va rebre un dels premis, ex aequo, pel llibre *Galerisme a Barcelona, 1877-2012. Descobrir, defensar, difondre l'art*, editat per l'Ajuntament de Barcelona i l'Associació Art Barcelona.

Es dona la circumstància que el Museu de Montserrat ha participat com a prestador d'obres en dues de les exposicions

guardonades en aquesta edició: d'una banda, l'exposició *Dalí*, comissariada per J. Hubert Martin, Montse Aguer, J. Michel Bouhours i Thierry Dufrêne, i presentada al Centre Georges Pompidou de París, amb la qual vam col·laborar prestant el nostre Dalí *Composició amb tres figures*, *Acadèmia neocubista*, que va rebre el premi a la Promoció de l'art català a l'estranger. De l'altra, la Millor exposició de recerca històrica va ser considerada *El Paral·lel, 1894-1939. Barcelona i l'espectacle de la modernitat*, comissariada per Xavier Albertí i Eduard Molner, i presentada al CCCB la passada tardor i hivern. En aquest cas hi vam prestar *El Paral·lel* d'Emili Bosch Roger.

La motivació del nostre premi respon a la constància dels darrers anys per introduir l'art contemporani al MDM. Des de 2005 amb la mostra dedicada a Joaquim Chancho, al Museu de Montserrat hem obert les portes a l'art més actual, amb exposicions com les d'Hugo Fontela, Jaime Súnico o Norman Narotzky. Recentment, a més, ens vam estrenar en un àmbit que ens era totalment nou i vam presentar la instal·lació artística *Lamentacions*, de Javier Pérez. Les donacions, com la que va realitzar l'artista Sean Scully l'any 2010 amb l'obra *La muntanya d'Oisin*, i l'obra de Joaquim Chancho han permès també anar engruixint la part de l'exhibició permanent dedicada a l'art contemporani, que completa la rica col·lecció artística del museu.

La programació d'aquestes exposicions és una cosa bastant complexa, mai feta amb criteris fixos sinó que els candidats han de passar pels diversos sedassos d'acceptació del Consell Assessor. Igualment, les mostres també depenen moltíssim de les circumstàncies de confluència i diàleg perquè les exposicions de les nostres dues sales, la Pere Daura i l'Espai d'Art Pere Pruna, siguin compatibles. Com podeu veure, no hi ha una estratègia molt pensada ni un calendari inflexible,

sinó un consens entre artistes, assessors i possibilitats amb què ens trobem. No cal dir que les econòmiques pesen, i que malauradament cada vegada pesen més.

En el moment de rebre el premi, Sílvia Muñoz d'Imbert ens va fer aquesta amable presentació que reproduïm a continuació:

Després de trenta quatre anys al front del Museu de Montserrat, el Pare Josep de Calassanç Laplana, autèntic motor i far de la institució, ha tingut la voluntat de no quedar aturat en el temps protegint un patrimoni valuós, sinó la de continuar obert i atent a allò que passava en el camp de la creació contemporània a casa nostra. La seva particular aventura amb l'art contemporani va començar l'any 1997, a partir d'una exposició de Julio Vaqueiro, però ell mateix recorda com el vertader punt d'inflexió, va arribar amb l'exposició dedicada a Joaquim Chancho, l'any 2005.

A partir d'aquella bona sintonia, la voluntat del Museu de Montserrat va ser encara més ferma en aquest sentit i així ho demostrà el fet d'haver habilitat dues sales d'exposicions temporals, la Sala Pere Daura i l'Espai d'Art Pere Pruna, l'any 2004, obertes principalment a la creació contemporània i a artistes que, en la seva majoria, han dut a terme gran part de la seva trajectòria, autors consolidats que cerquen en el Museu de Montserrat un indret de prestigi i reconeixement per mostrar la seva obra i vincular-la a la col·lecció, fent d'aquesta forma que el llegat montserratí vagi creixent en treballs que abracen des de la segona meitat del segle XX fins a l'actualitat.

Per aquestes dues sales s'han concebut exposicions dedicades a l'obra d'artistes com Joaquim Chancho (2005), Josep Maria Subirachs (2007), Javier Puértolas (2007), Josep Lluís Jubany (2008), Joan Hernández-Pijoan, Madola (2009), Salvador Alibau, Amèrica Sánchez, Narcís Comadira, Maria Assumpció Raventós (2010), Manuel Capdevila, Jaime Súnico, Hugo Fontela, Toni Vidal (2011), Norman Narotzky (2012), Javier Pérez, Jordi Fornas i Waltraud Maczassek (2013). En aquest àmbit de relació i treball directe amb els artistes contemporanis, cal esmentar amb especial èmfasi la donació que féu Sean Scully de l'obra "La muntanya d'Oisin" (2010) i la seva col·laboració en el projecte per a l'església de Santa Cecília.

No puc deixar d'assenyalar la intensa xarxa de comunicació i complicitats que el Museu de Montserrat ha anat teixint curosament envers el món de la creació durant aquests darrers anys: artistes, historiadors i crítics d'art, col·leccionistes i galeristes, creen a l'entorn del Museu i del Pare Laplana un projecte sòlid i de qualitat, ple d'il·lusió i esperança en l'art i en la creativitat humana.

Per tant, per tal de premiar la feina feta i també per esperonar-los a continuar en aquesta línia, treballant com sempre per a la cultura i l'art més actuals del país, reben avui aquest merescut premi. MOLTES FELICITATS!!!!

El venedor de tapissos de Marià Fortuny

Ressenya del llibre nou del MDM

Xavier Caballé

Dels Amics del MNAC

Autor: Josep de C. Laplana

Títol: El venedor de tapissos de Marià Fortuny

Col·lecció: Monografies del MDM, 1.

Edició: Editorial Mediterrània, abril 2013.

16,5 x 11,5 cm., 80 pàgs., 40 fotografies, coberta de solapes senceres.

Preu: 9,50 €.

Som uns quants els qui, cada matí quan accedim a Facebook, ens trobem amb un petit obsequi que ens fa diàriament el P. Josep de C. Laplana en forma d'un breu comentari sobre una obra d'art. No es limita a presentar-nos un quadre i dir qui n'és l'autor o el museu on es pot veure, sinó que complementa l'explicació amb detalls iconogràfics, històrics o fins i tot curiosos d'una forma planera, talment que a més d'analitzar l'obra la contextualitza en el seu temps i en l'actualitat. Gairebé és com si estiguéssim veient-la directament en companyia del pare Laplana escoltant els seus comentaris.

Doncs bé, aquest mateix esperit didàctic que caracteritza els seus escrits diaris a Facebook els trobo traslladats al paper en un petit volum, curosament presentat, dedicat a una de les grans obres que forma part de les col·leccions del Museu de Montserrat i que, per la seva fragilitat, només és possible veure en comptades ocasions (i, sovint, lluny del museu montserratí).

El venedor de tapissos és una aquarel·la realitzada per Marià Fortuny amb data del 1870, durant l'estada a París (encara que, segurament, ja l'havia començat a treballar un any abans al seu estudi de Roma). Va ingressar a les col·leccions del MDM formant part del llegat del col·leccionista barceloní Josep Sala Ardiz, el 1980.

El llibre està dividit en tres grans apartats. Per començar, disposem d'una pinzellada biogràfica de Fortuny, en la qual l'autor destaca especialment la importància que té l'artista dins el panorama pictòric català del segle XIX i les etapes biogràfiques i artístiques que podem distingir en els pocs anys de la seva intensa activitat. Tot seguit, en un segon apartat, se'ns descriu l'obra *El venedor de tapissos* tal i com si l'estiguéssim observant amb atenció durant una bona estona i se'ns expliquen els orígens i les seves connexions temàtiques. L'autor remarca com la temàtica orientalista de l'obra es freqüent

dins tota la producció pictòrica de Fortuny, tal i com deixen entreveure alguns detalls en mirar de forma individualitzada cada un dels elements representats i els comparem amb altres obres del mateix autor. Un exemple d'això són les catifes de la part esquerra, probables representacions dels tapissos que Fortuny havia comprat durant la seva estada al nord d'Àfrica i que conservava dins la seva col·lecció personal. Crida també l'atenció el guardià que domina la part dreta del quadre que fa un posat semblant a d'altres personatges sovint representats per Fortuny.

El tercer gran bloc del llibre i el més extens és un repàs detallat de quina va ser la recepció de l'obra d'ençà la seva primera exposició pública, el 1870 a París. L'obra de Fortuny inicialment va suscitar una admiració general per l'incomparable domini tècnic, perquè pintava un tema de moda molt generalitzat com eren els costums orientals, però sobretot perquè desprenia una lluminositat corprendora, superior a la de molts altres. La curta vida de l'autor no va permetre al pintor una evolució significativa d'estil i els temes que en el seu temps tenien gran acceptació van passar de moda, per la qual cosa la seva producció un parell de dècades després de la seva mort va arribar fins i tot a ser menystinguda. En el cas concret de l'aquarel·la objecte d'aquest llibre, el fet de trobar-se sempre en col·leccions particulars va fer que poc a poc s'anés oblidant. No serà fins ben entrat el segle XX en què Fortuny és redescobert i es torna a valorar justament la qualitat i mestria de la seva producció artística. I en el cas d'*El venedor de tapissos* no s'ha consolidat com una de les grans obres de Fortuny, amb freqüents estades en exposicions temporals arreu, fins que va passar a formar part de la col·lecció del Museu de Montserrat.

Crec, doncs, que és una bona notícia disposar d'aquesta petita monografia que ens permet conèixer l'obra detalladament i també la història i la seva trajectòria particular. A més

a més, la nova és doble, ja que aquest llibre serveix per inaugurar una nova col·lecció, *Monografies del MDM*, dins la qual es publicaran altres estudis monogràfics dels rics i variats materials de què disposa el museu, per tal d'apropar-les al públic especialment interessat en la cultura i l'art. Parlant amb el P. Laplana i amb el seu equip m'assabento que Artur Ramon Navarro ja està treballant en la redac-

ció de *Sant Jeroni penitent* de Caravaggio, que serà el número 2 de la sèrie.

Un cop acabada aquesta recensió i comentant-la amb el P. Laplana al seu despatx, aquest m'ha mostrat un petit dossier de cartes de col·legues seus amb alguns comentaris sobre aquesta publicació, que m'han semblat escassos per completar la meua ressenya amb els deguts permisos. Mireia

Rosich, directora del Museu Víctor Balaguer de Vilanova, li diu: "No és només el 'típic' llibret amb una pinzellada sobre la biografia de l'artista i un comentari crític de l'obra, és molt més profund i ple de matisos, i per això m'ha encantat. Entens com Fortuny va triomfar, com després la cosa de la casaca va quedar obsoleta, els noucentistes el van esborrar, com i qui el recupera i per què, com el tracten durant el franquisme, com tenia tints colonialistes abans i ara el fan ser bandera de la multiculturalitat, etc... Aquesta visió tan lúcida i tan panoràmica només la tenen els qui han remenat la bibliografia fins a la sacietat i la saben destil·lar amb destresa". El Dr. Francesc Fontbona agraeix la tramesa i qualifica el "llibret" de "completíssim, magnífic, documentadíssim, perspicaç, agut..." El Dr. Bonaventura Bassegoda, catedràtic de l'Autònoma de Barcelona, diu que "es llegeix d'una tirada amb total competència a totes les possibles preguntes sobre l'història i el valor d'aquesta peça singular... El format físic i conceptual d'aquesta nova col·lecció és una molt bona troballa i per això també us felicito molt calorosament". El professor Eliseu Trenc respon des de París: "Gràcies per la tramesa del preciós estudi que has fet de l'aquarel·la de Fortuny, és un estudi mestre de la recepció de l'obra a Europa i a Catalunya. A més queda molt bonic, a mi m'encanten aquests llibrets de format reduït". I la llista continuaria, però hem d'acabar.

Bloc de notes

Estadística.

Visitants al Museu de Montserrat

Montse Mur

Directora de l'àrea d'atenció al visitant

L'any 2012 van arribar al Santuari de Montserrat 2.241.458 visitants. D'aquests el Museu va rebre 157.415, només un 7%. Sempre que comparem la xifra de visitants al Museu amb la totalitat de visitants al monestir ens sembla insuficient i pensem que, sovint i malauradament, moltes persones se'n van sense saber que Montserrat mostra aquesta magnífica col·lecció d'obres d'art. Per altra banda, si comparem la xifra de visitants al Museu amb l'any anterior, veiem que hem crescut un 9,5%, un resultat que ens sembla molt positiu tenint en compte la difícil situació econòmica general.

Aquest increment de visitants s'explica, bàsicament, per la forta incidència del turisme a Montserrat (en el cas del Museu un 75% del total de visitants és públic estranger) i, concretament, del turisme rus. De les 2.241.458 persones que ens van visitar l'any passat, un 11% eren de nacionalitat russa. D'uns anys ençà notem un clar augment de visitants d'aquest país. El visitant rus mostra un interès especial pel Santuari, com a destacat referent religiós, i pel Museu de Montserrat i el seu notable patrimoni artístic. El públic rus sol ser monolingüe. Per tal de facilitar la comunicació, hem afegit aquest idioma als cartells, fulletons, productes i, sobretot, en molts dels nostres establiments hem incorporat personal que parla aquest idioma, com és el cas de la recepció del Museu, on tenim Tatiana Rashídova, una companya d'origen rus.

El visitant rus (com qualsevol turista quan viatja a l'estranger) agraeix molt que algú se li adreci en el seu idioma, li aclareixi dubtes i li destaquí els principals punts d'interès per tal que la seva visita sigui el màxim de profitosa. Tenir un interlocutor vàlid també ens permet saber què els ha cridat més l'atenció i, naturalment, què han trobat a faltar. En el cas del Museu, valoren molt positivament la qualitat de les obres, especialment les de l'impressionisme francès o les dels grans mestres, com Caravaggio, Dalí o Picasso. Queden també agradablement sorpresos en descobrir la col·lecció d'icones orientals *Phos Hilaron* i agraeixen el doble reconeixement que el Museu fa d'aquestes peces, tractant-les no només com a objecte artístic sinó, sobretot, com a objecte etnològic de devoció.

A més del turisme rus, hi ha un altre factor que ha afavorit aquest increment de visitants, sobretot pel que fa al públic català. Des de la direcció del Museu s'està portant a terme una important tasca de difusió en l'àmbit de les xarxes socials, per donar a conèixer totes les activitats que es generen al MDM, tant al voltant de la col·lecció permanent com de les exposicions temporals: visites comentades per a escoles, adults i grups familiars, el curs d'estiu, col·laboracions amb altres entitats, donacions, visites d'artistes i publicacions. També hi juga un paper destacat la programació de les exposicions temporals, on trobem un protagonisme clar de l'art contemporani: una aposta decidida que ha comportat que el Museu hagi estat guardonat amb el premi ACCA a la iniciativa d'aquest any.

Tots aquests factors fan que afrontem el 2013 amb esperança, confiant en la continuïtat del turisme rus i la fidelitat del públic català, i esperant temps millors que afavoreixin la recuperació dels mercats internacionals, i que permetin millorar les situacions laborals i personals de tanta gent.

El curs *Il·luminar per exposar, il·luminar per conservar*

Sandra Rosas

Secretaria i gestió de col·leccions del MDM

Aquest no és el primer curs d'aquest gènere a què assistim però, tractant-se d'un tema tan important per als qui treballen als museus i també per als nostres lectors interessats en qüestions d'art i de museologia, ens ha semblat útil de fer-vos-en un resum. El tema era *Il·luminar per exposar, il·luminar per conservar. La llum i els seus efectes sobre els objectes artístics*. L'organitzava el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya amb el Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya (CRBMC), els dies 16, 17 i 18 d'abril a la seu d'aquesta entitat a Valldoreix.

La conservadora-restauradora Ruth Bagan va explicar amb molta precisió els processos de deteriorament dels objectes artístics a causa de la intervenció de la llum i la manera de mesurar i controlar la radiació visible i la ultraviolada amb luxímetre, filtres per als focus o per als vidres, que vam poder tenir a les mans. L'arquitecta Guida Ferrari, membre d'*Intervento*, va tractar dels diferents paràmetres luminotècnics (eficàcia lumínica, vida útil, temperatura de color, índex de reproducció cromàtica i luminància) i les diferents fonts de llum aplicables als museus; vam poder veure, a més, diverses tipologies de lluminàries i equips auxiliars i exemples pràctics d'il·luminació natural i artificial.

Finalment Miguel Ángel R. Lorite, físic i especialista en luminotècnia i director d'*Intervento*, va mostrar diversos exemples d'il·luminació duts a terme en esglésies, museus i jaciments arqueològics.

Del Museu de Montserrat ens vam aprofitar d'aquest curs Vicente Paniza, Montse Marín i la que subscriu aquesta nota. En vam sortir satisfets i agraïts.

Museu i escola, 4a edició del curs d'estiu

Raül Maigí

Auxiliar de direcció del MDM

Per quart any consecutiu el Museu de Montserrat organitza el curs tècnic d'estiu, adreçat als professionals de museus i a totes aquelles persones interessades en el món de l'art i la gestió del patrimoni. Enguany el curs estarà dedicat a la didàctica. El títol és *Museu i escola, educar en l'art* i la voluntat és debatre sobre el paper educatiu dels museus i la relació d'aquests amb l'escola. Com cada any, les ponències aniran a càrrec d'especialistes de l'àmbit universitari i representants de les principals institucions museístiques del país. Les conferències més teòriques o conceptuals es

complementaran amb el coneixement de diferents recursos didàctics a partir de les activitats pràctiques que diversos centres museístics realitzen amb infants i joves. El curs tindrà lloc els dies 8, 9 i 10 de juliol i, com a novetat, les sessions formatives es faran a la Sala del Venerable, un espai de l'Hotel Abat Cisneros més ben condicionat per a aquest tipus d'esdeveniments. L'any passat el curs es va dedicar de forma monogràfica a les exposicions temporals, mentre que en els anteriors s'havia tractat la restauració de paper (2010) i el transport d'obres d'art (2011).

Coses que passen

Visita de Jana Sterbak

Jana Sterbak (Praga, 1955) és una artista canadenca de primera categoria internacional que crea escultures conceptuals especialment de figures humanes i també instal·lacions que tenen un deix *dada* i un altre surrealista amb una contundència i una modernitat corprenedores. Era una d'aquelles persones del món de l'art que ens coneixia, però que no havia

contactat amb nosaltres. Ens la va presentar la Dra. Teresa Blanch i de seguida va saltar l'espurna i el *good feeling*. En conseqüència, de seguida va sorgir el desig de produir una exposició seva al MDM, que seria la segona instal·lació que fariem després de les *Lamentacions* de Javier Pérez, que també és amic seu. La dificultat més gran és el transport de les obres de Jana, que es troben principalment a França i més enllà de l'Atlàntic. Caldrà exercitar la imaginació i tocar els ressorts necessaris perquè aquest projecte de nivell extraordinari pugui esdevenir una realitat.

Jesús Alcantarilla, nou president de Protecturi

El director de Seguretat de l'Abadia de Montserrat, Jesús Alcantarilla, va ser nomenat, el passat 1 de desembre, president de Protecturi (Asociación para la Protección del Patrimonio Histórico) per un període de quatre anys. Sabem que Jesús hi farà una feina excel·lent.

A més, el passat mes de març Jesús Alcantarilla va fer a Madrid el curs que l'acredita com a "Expedidor conocido KC" amb vistes al transport d'obres d'art per via aèria, d'acord amb la legislació vigent. Uns dies més tard, ens va fer una sessió de formació a l'equip del museu sobre aquesta matèria.

El passi permanent del 2013

Malgrat la crisi econòmica hem volgut mantenir la confecció de la tarja del passi permanent anual del MDM. És una ocasió més de manifestar la nostra amistat als amics, benefactors i agents de la cultura del país que ens tenen en compte. Aquest any hem utilitzat un fragment del nostre quadre *Els pollets* de Darío de Regoyos, puix que se celebra l'Any Regoyos amb motiu del centenari de la mort de l'artista.

Tallers de Nadal

En les darreres festes de Nadal Montserrat ha ofert per primera vegada una programació especial d'activitats familiars: tres tallers de Nadal realitzats al museu en els quals han participat una cinquantena de persones. Els infants van gaudir d'allò més amb l'elaboració dels fanalets de Reis. Gràcies a tots els que hi van assistir! El desembre hi tornarem!

La visita i la cordial amistat amb Daniel Enkaoua

També val la pena que esteu assabentats de les bones relacions que tenim amb el pintor Daniel Enkaoua (Meaux, 1962), que des de 2004 viu a Barcelona. És un altre pintor d'alt nivell que ens coneixia de nom i de visitar el museu, però nosaltres no el vam descobrir fins l'any passat amb motiu de la seva exposició a la Fundació Vila Casas. Ens el va presentar Violant Porcel i ens el va recomanar calorosament el nostre amic Àlex Susanna. Vam passar un dia deliciós en la visita que ens va fer el passat 25 de gener. Enkaoua és un jueu observant amb el qual vaig establir un diàleg interessantíssim i, a més, sap comunicar tota la profunditat del

seu pensament i de la seva interioritat amb una pintura valenta i plena de dolcesa. Em va recordar el protagonista d'aquella novel·la de Chaim Potoch *My name is Asher Lev*, però ell em diu que no, que mai la seva religió ni la seva família no li han posat obstacles en l'exercici de la seva pintura, ni ell ha tingut pretensions d'arreglar-se amb una modernitat que no sent seva. Daniel està ple de compromisos i la seva exposició al MDM, que prepara amb il·lusió, no la podrem fer fins a l'estiu del 2015. (JdCL)

El projecte de Forte di Bard va endavant

En el darrer número d'*El Propileu* ja us parlàvem dels contactes que hem establert amb Forte di Bard (Vall d'Aosta), una institució cultural molt potent del nord d'Itàlia on l'any que ve volem mostrar una part molt important del fons artístic del MDM. És una operació molt engrescadora i que requereix una preparació a fons. Per aquest motiu, els dies 7 i 8 de febrer Jesús Alcantarilla i Raül Maigí van viatjar a Itàlia per co-

nèixer *in situ* les instal·lacions. Aquesta antiga fortalesa ha estat totalment reconstruïda i s'ha convertit en un centre cultural de primer nivell: té en el pis superior un museu dedicat als Alps, i al soterrani un espai museïtzat que permet visitar les *Carceri* del fort i encara diverses sales d'exposicions on presentaríem la nostra selecció. Les instal·lacions de seguretat i de condicionament climàtic són correctes, i a més Fort di Bard disposa de serveis de restauració i allotjament. El tracte dels italians va ser exquisit. El passat 18 d'abril Chantal Cerise, conservadora, i Rinaldo Paganoni, director de muntatges, ens van tornar la visita i, de seguida vam poder establir el llistat definitiu d'obres d'acord amb els àmbits te-

màtics i amb l'espai. Mentre llegiu aquestes línies seguim treballant intensament en la preparació d'aquesta exposició, que esperem que serà una gran oportunitat per difondre els tresors artístics de Montserrat.

Ventura Pons, al MDM

El passat 27 de març ens va visitar el director de cinema Ventura Pons amb l'equip de rodatge de la seva productora Els Films de la Rambla. Cinema al MDM?, us preguntareu. Doncs sí, però el protagonista no era pròpiament el museu, sinó el museòleg Ignasi Millet. Ventura Pons està preparant un documental sobre la vida d'Ignasi, i ell ha volgut que en aquest treball hi apareguin els llocs emblemàtics on ha treballat, entre els quals hi és Montserrat. Durant una hora llarga, el P. Laplana els va acompanyar en la visita al museu, mentre Ignasi s'aturava a comentar les peces que més l'emocionaven de la col·lecció. Després de la filmació, Ventura Pons va sig-

nar el llibre de visitants il·lustres del MDM i hi va escriure: “Amb tot l'agraïment del món! Per la classe magistral i sobretot per l'ajut en la realització d'una nova visió sobre el nostre País. No havia tornat al Museu des de petit. Mare de Déu, quina bona feina i quina meravella de museu! Felicitats a tots. Ventura Pons”.

Visita del Dr. Domènec Corbella amb alumnes xinesos

El 9 d'abril vam rebre la visita del Dr. Domènec Corbella, catedràtic de Belles Arts de la UB, amb un grup d'alumnes que participen al màster Creació artística: realismes i entorn. La major part d'ells eren xinesos interessats pel tema “creació artística i espiritualitat”. Els acompanyava el monjo budista Tony Han (Taipei, 1953), professor de Tai-txi a Taiwan, i la seva filla Yu Chi Han, que acaba de presentar la seva tesi doctoral “Mo Tao / Marees de tinta”. Vam quedar sorpresos perquè, malgrat la seva joventut i la seva procedència tan llunyana, feien unes preguntes molt pertinents i també per l'actitud admirativa envers el nostre art. El món islàmic estava representat per una professora de Belles Arts de la Universitat de Teheran.

Conveni amb la Universitat Internacional de Catalunya

El passat mes d'abril vam signar un conveni de col·laboració amb la Universitat Internacional de Catalunya (UIC) que permetrà establir ponts de treball comuns entre ambdues institucions. Un dels primers fruits d'aquest acord serà la possi-

bilitat d'acollir temporalment a l'equip del MDM un estudiant en pràctiques procedent de la Facultat d'Humanitats d'aquest centre universitari perquè completi la seva formació en el dia a dia de la gestió del museu.

Necrològiques

En poc temps se'ns han mort dos monjos vinculats al Museu. Al capvespre del 20 de març va morir el **P. Oriol Diví**, l'últim monjo “artista” que hem tingut a Montserrat. Tenia 89 anys i era un reconegut expert de fama internacional en el gravat sobre fusta de boix (xilografia), especialitzat

en la confecció d'ex-libris. Era extraordinari com a persona, com a monjo, com a artista i com a amic. Seguia molt de prop i amb simpatia tot el que fèiem al MDM. El museu li va dedicar una exposició monogràfica el 1997. Per mitjà d'ell ens han arribat donacions d'artistes i de col·leccionistes amics seus, com el seu mestre Antoni Ollé Pinell o la senyora Pepita Pallé. El trobarem, el trobem, a faltar.

El **P. Pere Crisòleg Picas** va morir als 90 anys el dia de l'Ascensió, 12 de maig. Va ser ell qui va temptejar la possibilitat d'organitzar un Museu de Montserrat de cara al públic i al turisme, primerament dintre del monestir, i el 1962 ja amb entrada a les places. Aquest museu comprenia una part de l'antic Museu Bíblic del P. Ubach, que es presentava amb el nom d'Arqueologia de l'Orient Bíblic, i

una selecció de les pintures que es trobaven a l'interior de l'Abadia. Tot i que residia a El Miracle (Solsona) era el “conservador del Museum” (com l'anomenaven aleshores). El 1978 va traslladar la seva residència a l'Abadia Primacial de Sant Anselm a Roma, i aleshores el P. Laplana va ser nomenat successor del P. Crisòleg. Tant des de Roma com quan va tornar a Montserrat, el 1990, el P. Crisòleg va seguir sempre amb gran interès l'evolució del nostre museu i era un lector assidu d'*El Propileu*, que llegia de dalt a baix i amb lupa. També el trobem a faltar, puix que era la memòria vivent de molts esdeveniments que no han deixat petjada escrita.

Amics que triomfen

Hem rebut una gran alegria en saber que alguns dels nostres amics més pròxims al MDM han rebut premis o reconeixements pel seu treball professional. **Maria Assumpció Raventós**, artista que ha exposat al MDM, amiga i donant, ha ingressat a l'Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi com a corresponent per Sant Sadurní. També en la mateixa institució, la **Dra. Rosa Vives**, la nostra assessora i consultora sobre gravats i estampacions, va ingressar-hi el 22 de febrer com a acadèmica de número.

Entre els Premis Crítica Serra d'Or de 2013 ha estat distingit l'artista i poeta **Narcís Comadira**, amic de sempre i del qual vam celebrar una exposició al MDM el 2010, i entre els guardonats aquest any amb la Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya trobem el ja esmentat **Narcís Comadira**, i a més **Daniel Giralt-Miracle**, escriptor, crític d'art i conductor de grans esdeveniments artístics i culturals, assessor del MDM i amic entranyable, i encara **Julio Sorigué**, col·leccionista d'art contemporani i director de la Fundació que porta el seu nom, amic nostre i de grans artistes que sovint adreça al MDM i l'amistat amb els quals compartim, com és el cas de Bill Viola.

Reobrim els espais que havíem hagut de tancar "per obres"

Les obres de la nova urbanització de les places de Montserrat es troben ja en fase final. Ara els compressors i les perforadores ja no les tenim a sobre del museu, sinó justament davant la porta i això significa que han cessat les vibracions a les sales d'exposició i que tots els espais que havíem tancat els hem pogut obrir novament. Les taules gòtiques i del Renaixement tornen a ser al seu lloc i també tots el dibuixos de Dalí i altres obres d'art contemporani. Ens hem quedat

una mica moixos perquè havíem posat il·lusió que, acabades les obres, el MDM obtindria els espais nous excavats sota les places. Aquests espais existeixen i estan disponibles, però no del tot i hauréu d'esperar temps millors per poder-hi exposar tota la part d'arqueologia del món antic, que triplicaria l'espai que ara li tenim destinat. Quan trobem els mitjans, veureu cosa bona!

Conveni amb la Diputació de Barcelona per restaurar Santa Cecília de Montserrat

El 15 de maig la Diputació de Barcelona i l'Abadia de Montserrat, personificats pel President Excm. Sr. Salvador Esteve i pel Rvdm. Josep M. Soler, Abat de Montserrat, van signar un conveni pel qual la Diputació de Barcelona es farà càrrec de la primera part de la restauració del monestir de Santa Cecília de Montserrat, que és propietat de l'Abadia. L'objectiu d'aquesta obra se centra en la rehabilitació de l'església del segle X i XI per acollir les pintures que Sean Scully està preparant per a aquest lloc tan emblemàtic i carregat d'histò-

ria. Aquest és un pas molt important, puix que aquest condicionament respectuós i apropiat de l'espai era l'impendiment més gran perquè el projecte de Santa Cecília, del qual ja us en vam parlar a *El Propileu-8*, tirés endavant. La restauració d'aquest espai arquitectònic de proporcions summament equilibrades, ennoblit encara amb les sis pintures murals de gran format de Sean Scully (el Picasso del nostre temps), constituirà un conjunt artístic de significació religiosa equiparable en tot al que va fer Henri Matisse, entre 1949 i 1951, a la capella del Rosaire de Vence a la Provença francesa, però amb la sensibilitat del segle XXI. Serà una obra que sortirà a totes les antologies de l'art del nostre temps. Segur!

El Llibre de registre. Últimes donacions Escultura de Sergi Aguilar

El passat dia 17 de desembre, el Sr. Josep Suñol, president de la Fundació Suñol de Barcelona, ens va fer arribar un obsequi amb motiu de la commemoració del cinquè aniversari de l'entitat que ell presideix. És una petita escultura abstracta de Sergi Aguilar que porta el títol de *Múltiple 2-3* (1978). La va portar el simpàtic jove Xavier de Luca (a la foto), adjunt a la direcció de la Fundació Suñol, i la vam col·locar a la vitrina d'escultures petites i arts decoratives del MDM.

Una Mare de Déu de Montserrat de “la Caixa”

L'Obra Social “la Caixa” ha fet donació a Montserrat del quadre *Verge de Montserrat*, un oli sobre tela d'autor desconegut que fins ara era propietat de l'entitat financera i que ha passat a formar part del fons del MDM. La pintura, de 58,8 x 48,5 centímetres, presenta una Mare de Déu sedent, de cos sencer i en posició frontal, amb el Nen Jesús; darrere del grup s'observa la muntanya de Montserrat.

Javier Pérez, *El bebedor de lágrimas*

L'endemà de tancar l'exposició *Lamentacions*, l'artista Javier Pérez ens va visitar per fer donació al Museu de Montserrat del conjunt de 20 serigrafies *El bebedor de lágrimas*, basat en textos de Miguel A. Hernández-Navarro, que ha format part de la seva mostra al MDM. Gràcies, Javier, i endavant amb els projectes futurs, que ets un dels grans!

Tres pintures a l'oli d'Ignasi Mundó

A *El Propileu-11* comunicàvem la mort del pintor Ignasi Mundó, nebot del P. Abat Marcet i bon amic de Montserrat. La seva vídua Núria Elias Ubach i el seu fill Pau ens van cridar perquè ens volien donar obres de l'artista per al Museu de Montserrat. Havien triat ja per endavant *Port de Barcelona*, 1974 (81 x 105 cm), que tenien penjat al saló de casa i que l'Ignasi havia suggerit que vingués a parar al nostre MDM.

Després vam anar a l'estudi de l'artista per triar el que creguéssim escaient i vam escollir dues figures d'artistes: un *Autoretrat* dels primers anys 70 (69,5 x 33,5 cm) i *L'escultor Granyer al seu taller*, 1976 (81 x 54 cm). El 27 de març arribaven a Montserrat aquests tres quadres.

El tapís *Gestació* (1970) de Grau-Garriga

El passat mes de març ens vam desplaçar a Lleida per recollir el tapís *Gestació* (1970) de Josep Grau-Garriga (1929-2011), una peça molt interessant que el Sr. Juan Mateos López ha donat al Museu de Montserrat. L'obra havia format part de l'exposició *Grau-Garriga, In memoriam* a la Fundació Vallpalou, que es va cloure el 3 de març. Grau-Garriga és per a nosaltres

un artista entranyable, ja que va ser professor de pintura i de tècnica de tapís a l'estudi d'art de Montserrat durant els primers anys 60. De Grau-Garriga teníem molts dibuixos perquè cada any ens felicitava el Nadal amb un original, però no teníem cap obra important

seva. Ha estat el Sr. Mateos López, amic personal de Grau-Garriga, que amb la seva donació ha fet que aquest artista es trobi ben representat al Museu de Montserrat. El proper 9 de maig en vam fer la presentació oficial d'aquest obsequi en presència dels donants i del P. Abat.

La restauració dels bronzes egipcis del MDM

Aplicació de plasma fred per al tractament d'estabilització

L'ús de metalls en escultura a l'Antic Egipte es coneix des dels inicis del Període Dinàstic, al voltant del 2.700 aC. Es tracta de primerenques mostres d'estàtues fetes en coure i no és fins a l'Imperi Mitjà, entre el 2.000 aC. i 1.600 aC., que apareix la introducció del bronze. No podem determinar fidelment quin és l'origen de la fabricació de bronze en territori egipci, però molt probablement la tècnica, un aliatge de coure amb estany o plom, fou importada de Síria o Xipre. L'ús del bronze es va anar incrementant progressivament amb el pas del temps, tot i que el material per excel·lència en la fabricació d'escultures no va deixar de ser mai la pedra calcària.

És durant el període de la Baixa Època, entre el 600 aC. i la conquesta d'Alexandre Magne, quan es produïren a Egipte més

figuretes en bronze, quasi de forma massificada. Eren figures petites, principalment de divinitats que complien funció d'exvot i que avui són molt freqüents en les col·leccions egípcies dels museus d'arreu.

Precisament, al Museu de Montserrat aquestes figuretes que representen déus tenen molta presència tant en quantitat com en varietat de divinitats i coincideixen dins d'aquest pe-

ríode cronològic tardà. També d'aquesta datació trobem al museu utensilis anomenats quirúrgics o mèdics, una sèrie d'instrumental que per les seves característiques bé podia haver estat utilitzat en l'Egipte Antic per a intervencions quirúrgiques o durant el procés de momificació.

Actualment, tretze d'aquests objectes de la col·lecció de bronzes egipcis es troben sotmesos a una intervenció de conservació-restauració, dut a terme pel taller ProArtis, en col·laboració amb l'Institut Químic de Sarrià. Es tracta de

set utensilis, principalment bisturís; cinc figures de divinitats, com un Horus falcó; una representació de Bastis en forma de gat; un Osiris, entre d'altres divinitats, i també un petit recipient.

Tots ells han iniciat un procés de mineralització del metall que provoca una alteració cromàtica amb la presència de carbonats com malaquita de color verd fosc més o menys intens; també d'òxids com la cuprita de color taronja marronós; i de conseqüències més greus, també trobem clorurs actius com l'atacamita, de color verd pàl·lid, molt perjudicials per als metalls ja que provoquen un retrocés que avança de la superfície cap al nucli metàl·lic. Aquest retrocés comen-

ça en la superfície i posa en risc la conservació dels relleus i la decoració incisa (*Figura 1*). A més a més ens trobem amb objectes com els d'instrumental quirúrgic, amb zones primes d'escassos mil·límetres, on la presència de clorurs podria arribar a provocar-ne la fractura en poc temps.

Tenint en compte la presència de clorurs en tots ells i la seva fragilitat a la pressió mecànica, s'ha optat per un tractament de neteja que redueix els productes de corrosió mitjançant el Plasma Fred d'Argó-Hidrogen. Aquest mètode ha estat provat amb èxit en la restauració de diferents matrius metàl·liques. El mètode consisteix en l'aplicació de plasma a baixa pressió (aprox. 0,3 mbar.) (*Figura 2*) d'una barreja de gas hidrogen i gas argó, en una ràtio de 3:1 respectivament, i amb una potència de 80 W. Cada sessió de tractament de plasma té una durada aproximada de 3 hores.

Les molècules d'argó ajuden a obrir el camí perquè els àtoms ionitzats d'hidrogen redueixin els òxids i les sals mixtes del metall. En aquest cas, com a resultat de l'aplicació del tractament de plasma fred, els productes del coure (òxids, carbonats i clorurs) són reduïts, entre d'altres, a partícules de coure metàl·lic i també a productes volàtils, que són aspirats per la bomba de buit. Per tal d'ajudar a la neteja de les peces és necessari fer-hi un tractament mecànic lleu amb raspall, entre sessions consecutives, perquè el plasma pugui continuar amb la seva acció. Els productes que resten a la superfície dels objectes, després de l'aplicació del plasma, queden amb molt poca adherència, de manera que la neteja mecànica resulta molt menys agressiva.

Detall del procés de mineralització que afecta la decoració incisa de la figura d'Horus (*Figura 1*).

L'avantatge principal d'aquest mètode és que únicament afecta els òxids i les sals metàl·liques, que es redueixen, mentre que els altres materials constitutius de la peça resten sense cap mena d'alteració. Aquest tractament es recomana quan els objectes patrimonials estan constituïts per una

Reactor de plasma de l'IQS (*Figura 2*).

combinació de metalls o materials de diferent naturalesa que no poden ser tractats amb la mateixa tècnica, com els banys químics o l'electroquímica o, quan degut al seu estat fràgil, la manipulació resulta delicada perquè són poc resistents a la pressió mecànica.

Neteja mecànica després de la primera sessió dins el reactor de plasma fred.

- **Montse Marín** (Conservadora del MDM)
- **Gisela Bosom** (ProArtis Conservació Restauració)
- **Salvador Borrós**, Grup d'Enginyeria de Materials (GEMAT), Institut Químic de Sarrià (IQS), Universitat Ramon Llull i CETEC-Patrimoni
- **M. J. Alcayde**, Grup d'Enginyeria de Materials (GEMAT), Institut Químic de Sarrià (IQS), Universitat Ramon Llull i CETEC-Patrimoni

Ἰδοὺ – Ecce – Guaita quina peça!

Josep de C. Laplana

Director del Museu de Montserrat

La construcció de Sant Miquel a Mont Gargano

ca. 1440-1450.

Nicolás Francés

Actiu entre 1424-1468.

Oli sobre tela, 21 x 27 cm.

Tremp sobre tela i taula, 129,5 x 96,5 cm.

N.R. 201.230, donació Xavier Busquets, 1990.

Tot ens fa pensar que aquesta taula és un dels compartiments del retaule major de l'església de Sant Miquel de Villalpando (Zamora), que l'arqueòleg i historiador Manuel Gómez

Moreno (1870-1970) va visitar entre 1903 i 1905 i ens va descriure tot allò que hi va veure: “*Retablo colateral, hecho con pedazos que antes serían del altar mayor. Estas tablas son cuatro, de 1,0 por 0,90 metros, figurando la una a los ángeles buenos, con túnicas blancas y cruces, arrojando a los rebeldes a las llamas, donde les reciben otros diablos; fondo de oro y nubes. Otra con los ballesteros tirando al ciervo; otra con el obispo y su clero que salen de la ciudad a ver el prodigio; y la otra con una iglesia en construcción, viéndose las carretas de bueyes con macizas ruedas, en que se trae la piedra, y operarios con interesantes trajes, como de moros al parecer; cielo de oro bruñido... Corresponden a la mitad del siglo XV... guarneciéndolas arcos de talla gótica y columnas retorcidas*” (Provincia de Zamora (1903-1905), Madrid, Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes, 1927 (Catálogo Monumental de España), p. 249. El 1930 Ch.-R. Post ja va relacionar aquestes pintures estudiades sumàriament per Gómez Moreno amb la producció artística de Nicolás Francés (A History of Spanish Painting, Harvard University Press, vol. III 1930, p. 286).

El fragment que Gómez Moreno va descriure com el dels ballesters que dispara al cérvol en realitat és l'escena del caçador que dispara contra el brau agenollat i que acaba essent

ferit ell mateix i que constitueix el primer episodi de la llegenda de la fundació del santuari de Sant Miquel al Mont Gargano. De les quatre taules que l'arqueòleg va trobar a Villalpando, aquesta del caçador és l'única de la qual no hi ha notícies posteriors. La del "bisbe i el seu clergat" es refereix sens dubte a la visió de Sant Gregori el Gran durant la processó de rogatives perquè s'aturés la pesta que assolava Roma i el Papa va veure l'Arcàngel sobre la mola adriànea defensant Roma. Aquesta taula i la del combat entre els àngels bons i els rebels van aparèixer el 1959 al comerç d'antiguitats a les Schaeffer Galleries de Nova York (*The Art Quarterly*, Institut of Art, Detroit, 1959, núm. 3), segons va indicar Sánchez Cantón (*Maestre Nicolás Francés*, Madrid, C.S.I.C., 1964, p.26).

La taula de la construcció d'una església, que Gómez Moreno va trobar al seu lloc original de Villalpando, Xavier Busquets la va adquirir el 1959 mitjançant les gestions del seu amic, l'expert Josep Gudiol Ricart, que en aquells moments estava preparant juntament amb altres especialistes l'exposició d'Estocolm *Grandes Maestros Españoles*, que tingué lloc l'hivern de 1959-1960. Busquets hi manifestà gran interès pel tema que representava, puix que ell era arquitecte, i li agradava positivament que l'obra que adquiria participés ja de bon antuvi en una exposició internacional. Allà va sortir a la llum pública aquesta obra, fins aleshores inèdita, certificada amb l'autoria de Nicolás Francés (*Stora Spanska Mästare*, catàleg de exposició, Nationalmuseum, Stockolm, 12-XII-1959 – 13-III-1960, Estocolmo, 1960, núm. 27, p. 40). Gudiol la publicà i la va fer conèixer al món acadèmic internacional ("Spanish painting in Stockholm", *Burlington Magazine*, núm. 102, 1960, p. 225-226). Amb tot, Sánchez Cantón, que va treballar per a l'exposició d'Estocolm però desconeixia que la taula havia estat comprada per Busquets, en publicar la seva citada monografia el 1964, va publicar la nostra taula com a propietat del Museu d'Estocolm, un error que continua repetint-se de manera sistemàtica.

El professor Joaquín Yarza Luaces, atenent sobretot l'origen francès del mestre i seguint el suggeriment de Sánchez Cantón, indica que l'edifici en construcció que representa la nostra taula és el del Mont Saint-Michel a Normandia (*Obras Maestras del Museo de Montserrat en BBVA*, Madrid, 2009, p. 76-77). A mi em resulta una mica estrany, puix que la iconografia del retaule s'ajusta a la llegenda del Mont Gargano i a Espanya mai no es va celebrar la dedicació del santuari francès, en canvi la del Gargano tenia dues festes: el 8 de maig, que és l'aparició de l'Arcàngel, i el 29 de setembre, que és la dedicació de la basílica de l'Apúl·lia. La ratlla recta que es veu a l'horitzó de la nostra taula, no em suggereix el mar del Mont Saint-Michel, sinó més aviat la gran planúria verda i amb arbres que s'estén al peu del Mont Gargano. I això no vol dir que Nicolás Francés viatgés al lloc per copiar-lo, sinó sim-

plement que seguia els esquemes compositius en ús per pintar els retaules de Sant Miquel. Però aquestes opinions no tenen massa importància. L'interès superior d'aquesta taula rau en la informació que ens proporciona sobre el treball d'un mestre

d'obres, que amb la paleta aplica el morter i amb l'esquerra sosté el llistó de pams per arrencar la carreuada. Al primer terme veiem la zona muntanyenca d'on extreuen la pedra i la càrrega i descàrrega dels carreus, transportats a peu d'obra amb unes carretes tirades per bous.

El mestre Nicolás Francés és el pintor més important del gòtic internacional que va actuar al servei de la catedral de Lleó i al Nord de Castella. El professor Yarza, que és el principal estudiós i investigador d'aquest personatge, creu que és un d'aquells artistes, expert en l'art de la miniatura, que abandonaren París amb motiu de l'ocupació anglesa, poc abans de 1422 ("Nicolás Francés, bancal del Credo de los apóstoles", *El Apostolado de Nicolás Francés*, Madrid, Fundación Argentaria, 1999, p. 11-35).

Υγίαίνε – Valeté – A reveure!

Josep de C. Laplana

Director del Museu de Montserrat

Crec que a l'editorial ja m'he esbravat i he dit el que portava al pap. Ara és hora simplement de dir-vos "A reveure!". Els qui tenim la sort de treballar en el món de l'art i de la cultura, per molt que patim retalls, incomprendiments, malvestats i disposicions adverses, sempre tenim el consol de viure immersos en un àmbit superior a les contingències decebedores. Tenim motius per pensar que allò que portem entre mans té un pes i un valor tan important que ni la crisi econòmica ni les visions miops no podran enfonsar ni evaporar. Poden posar pals a les rodes, poden alentir el ritme i fer-nos anar a pas de tortuga, però si no perdem el somriure estoic i continuem treballant amb bon humor i amb esperança, la cultura i l'humanisme que fomentem continuarà el seu curs, segurament d'una altra manera que ara no ens imaginem. Estem convençuts que els nostres projectes, si estan ben orientats cap a una meta que val la pena assolir, no seran inútils sinó aportacions constructives en la vida del nostre poble, que té la cultura com a element important del nostre ADN.

GRUP CATALANA OCCIDENT ASSEGURA OBRES D'ART

Grup CATALANA
OCCIDENT

www.catalanaoccidente.com

Amb els seus 150 anys d'experiència, una part molt notable del patrimoni artístic de Catalunya ha tingut la cobertura del Grup Catalana Occident. Aquesta entitat asseguradora manté actualment el seu compromís a favor del patrimoni artístic amb més interès i entusiasme que mai.

Garantim a tot risc les obres d'art, no solament en situació estàtica, sinó també en totes les operacions a què són sotmeses per tal de difondre la cultura en exposicions temporals, transport, manipulació i embalatge.

Grup Catalana Occident opera a l'Abadia de Montserrat habitualment i també al Museu de Montserrat.

Darío de Regoyos (Ribadesella, 1853 - Barcelona, 1913)

Els pollets (1912)

Oli sobre tela, 55 x 46 cm.

Museu de Montserrat N.R. 200.513

Donació Josep Sala Ardiz

ASEDESA S.A.
Correduría de Seguros

 2025
FUNDACIÓ ABAZIA DE MONTSERRAT, 2025

Edició	Museu de Montserrat
Director	Josep de C. Laplana
Redacció	Josep de C. Laplana, Raül Maigí, Montse Mur, Montse Marín i Sandra Rosas
Secretaria	Sandra Rosas
Disseny gràfic	www.victoroliva.com
Fotografies	Dani Rovira, David Blasco, Pere Grima i l'equip tècnic del MDM

© de las reproduccions autoritzades.
VEGAP, Barcelona.

Administració	Museu de Montserrat 08199 Abadia de Montserrat
	Tel. 00 34 938 777 745 Fax 00 34 938 777 736
	elpropileu@larsa-montserrat.com
Els articles signats expressen solament l'opinió dels seus autors.	
Impressió	ELECÉ, S.A. (Terrassa)
Dipòsit legal	B-10.021-2008
www.museudemontserrat.com/propileu.php	